

**PESA INTERNATIONAL JOURNAL
OF
SOCIAL STUDIES**

**PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

June 2017, Vol:3, Issue:2
e-ISSN: 2149-8385

Haziran 2017, Cilt:3, Sayı 2
p-ISSN: 2528-9950

journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

Uluslararası Sistemde Hükümet-Dışı Örgütlenmeler: Greenpeace Örneği
Non-Governmental Organizations in The International System: A Case Study of Greenpeace

Filiz CİCİOĞLU

Yrd. Doç. Dr, Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, fcicioglu@gmail.com

Buse BOSTANCI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, bostancibuse@gmail.com

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Geliş 01 Mart 2017
Kabul 20 Mayıs 2017

Anahtar Kelimeler:

Hükümet-Dışı Örgütlenmeler (HDÖ),
Greenpeace.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

Geçmişten günümüze değişen sivil toplum algısı ve uluslararası sistem içerisinde dönüşüm geçiren örgütlenme yapıları dikkate alındığında, hükümet-dışı örgütlenmeler (HDÖ) uluslararası sistemin önemli birer aktörü konumuna gelmişlerdir. İnsani konularda çalışmalar yapan bu örgütlenmeler üstlenmiş oldukları roller ve gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler sayesinde, hem uluslararası kamuoyunun desteğini almakta hem de karar alma mekanizmalarını etkileyebilmektedir. Uluslararası toplumu ilgilendiren farklı konularda çalışmalar yapan HDÖ'lere yönelik çeşitli eleştiriler de mevcuttur. Hazırlanan bu çalışmada HDÖ'ler kavramsal ve tarihsel olarak incelendikten sonra, uluslararası rol ve etkinlikleri üzerinde durulacaktır. Kavramsal çerçeveye verildikten sonra çevresel konularda çalışmalar yapan Greenpeace'in örgütlenme yapısı incelenerek HDÖ kavramı somut olarak verilmeye çalışılacaktır.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received 01 March 2017
Accepted 20 May 2017

Keywords:

Non-Governmental Organization (NGO),
Greenpeace.

© 2017 PESA All rights reserved

When the changing perception of civil society from past till now and the structures of organizations that has changed in the international system, are taken into consideration, non-governmental organizations has become the important actors in the international system. The organizations that work on humanitarian issues because of their roles and the events that they organized, can effect not only the international public opinion but also the decision making mechanisms. Several comments on the NGOs that work on the issues which are related to international communities, are existing. In this research, after the investigation of NGOs in terms of concept and history, their international role and effect are mentioned. After the conceptual frame is given, the organizational structure of Greenpeace is examined and the concept of NGOs are tried to given in a concrete way.

GİRİŞ

Sivil toplumun içerisinde yer alan Hükümet-Dışı Örgütlenmeler (HDÖ)¹ günümüzdeki şeklini 20. Yüzyıla ait olan gelişmelerle almış olsa da, varlıkları çok eski zamanlara dayandırılabilir. Genel olarak, bir örgütlenmenin hükümet-dışı kabul edilmesi için modern devlet algısının var olması

¹Non-Governmental Organization (NGO) ifadesinin Türkçe literatürde farklı kullanım şekillerine rastlanılmaktadır. Hazırlanan bu çalışmanın tamamında kavramsal çeşitliliği önlemek adına "Hükümet-dışı Örgütlenme" ifadesi kullanılacaktır.

gerektiğine dair görüşler mevcut olmakla birlikte, ilk HDÖ'ler Hristiyan Kiliseleri olarak kabul edilmektedir (Başlar, 2005: 45). Oluşum süreçleri modern devlet kavramından önceye dayandırılmakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı ve sonrası gelişmelerle birlikte bu tür örgütlenmelere verilen önem artarak devam etmektedir. Genellikle bir devletin sınırlarını aşan ve uluslararası dernekler olarak da ifade edilen HDÖ'lerin bağlı oldukları hukuksal rejim konusunda ortak bir uluslararası düzenleme bulunmamaktadır. Ancak HDÖ'lere duyulan ihtiyaç artmaktadır ve uluslararası örgütler bu örgütlenmelere danışarak çalışmalarına dahil etmektedir (Pazarıcı, 2011: 235).

Küreselleşme sonrası neo-liberal politikaların hız kazanması, devletin küçülme yoluna gitmesi, uluslararası küresel sorunların varlığı, dünya çatışma bölgelerindeki gelişmelerin küresel barışı tehdit etmesi ve çevresel problemlerin artış göstermesi sonucu uluslararası toplumu harekete geçirmek amacıyla çalışmalar yapan HDÖ'lerin sayısı giderek artış göstermiştir. Benimsemiş olduğu değerlerle farklı kimlik ve rollere sahip olan HDÖ'ler gerçekleştirmiş oldukları çalışmalar ve etkili bir şekilde kullandıkları iletişim araçları sayesinde uluslararası kamuoyunun dikkatini çekerek bir baskı mekanizması oluşturabilmektedir. Bu sayede çeşitli politika ve stratejik araçlarla birlikte uluslararası karar alma mekanizmalarını etkilemekte ve siyasal, sosyal, ekonomik ve toplumsal sorunların çözümü adına birçok faaliyette bulunmakta, raporlar hazırlamakta ve danışmanlık yapmaktadırlar.

Değişen dünya sisteminde devlet merkezli aktör algısının da değişim göstermesiyle birlikte uluslararası politikanın kapsamış olduğu konularda değişim göstermiş ve pek çok konu siyasallaşarak uluslararası sorunlar haline almıştır. İnsan hakları, ekolojik problemler, kimlikli sorunlar, göç, salgın hastalıklar ve yoksulluk gibi konular dünya politikasında önemli bir yere gelmiştir. Bu sorunlar karşısında devletler çatışma yerine işbirliği ve karşılıklı bağımlılık ilkeleri etrafında hareket etmek zorunda kalmasıyla birlikte (Doğan ve Mazlum, 2006: 12) HDÖ'ler yeni aktörler olarak yerini almışlardır. Hazırlanan bu çalışmada, sivil toplum içerisinde yer alan ve uluslararası sistemde önemli bir aktör olma yolunda ilerleyen HDÖ'lerin tarihsel süreçteki gelişimi verildikten sonra, hükümet-dışı örgütlenme kavramının ne olduğu sorusuna yanıt aranmıştır. Uluslararası toplumun gelişimi için çeşitli faaliyetler düzenleyen HDÖ'ler belli devletlerin güdümünde oldukları ve kurumsal yapıları şeffaf olmadıkları gerekçesiyle de eleştirilmektedir. Bu noktada HDÖ'lere yönelik eleştiriler incelendikten sonra çevresel sorunlar konusunda çalışmalar yapan Greenpeace'in örgütlenme yapısına bakılarak HDÖ kavramı somut olarak sunulmaya çalışılacaktır.

1. Hükümet-Dışı Örgütlenmelerin Tanımlanması ve İlk HDÖ'ler

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'ine 18 Eylül 2008 itibariyle danışma statüsüne sahip olan hükümet-dışı organizasyon listesi incelendiğinde, yaklaşık 3000 sivil toplum aktörünün kendilerini dernek, kuruluş, konsey, örgüt, komite, hareket gibi farklı şekillerde tanımladıkları görülmektedir (<http://www.un.org/>). İngilizce Non-Governmental Organizations (NGO) şeklinde ifade edilen hükümet-dışı örgütlenmeler (HDÖ) kavramı, sosyolojik, siyasi ve tarihsel olarak olumsuz anlamlar taşıdığı gerekçesiyle kullanılması konusunda çekinceler olsa da, bazı hukukçular hükümet-dışı örgütlenme ifadesinin kullanılması gerektiğini ifade etmektedir (Başlar, 2005: 21).

Varlık'a göre hükümet-dışı örgütlenmeler konusunda herkes için ortak bir tanımın olmamasının üç sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, her devletin kendi iç hukuku doğrultusunda kendi hükümet-dışı kuruluş tanımını yapmasıdır. İkincisi bir örgütün varlığı ilişkide bulunulmasını ve tanımlanmasını sağlayarak uluslararası konumunu belirlemektedir. Üçüncü olarak ise, sivil toplum olgusunun HDÖ'ler için hiyerarşik olmayan karma yapısı sebebiyledir (Varlık, 2011: 58). Ryfman'ın bu konuyla ilgili çalışmalarına bakacak olursak; farklı perspektiflerin farklı bakış açıları sunduğunu söyleyebiliriz. HDÖ'lerin iç hukuklara bağlı mekanizmalar oldukları dikkate alındığında hukukçular açısından literatürde bir çeşitlilik olduğu açıktır. Ulusal mevzuatların HDÖ'ler konusunda yetersiz kalması ve bazı ulusal hukukların kavramları karıştırması gibi durumlar bu çeşitliliğin temelini oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'in yetki alanında olan hükümet-dışı örgütlenmeler, ilgili antlaşmanın 71. Maddesiyle hukuki bir boyut sağlanarak tanımlanma arayışına gidilse de, faaliyet alanları ve amaçları konusundaki çeşitlilik ortak noktada bir araya gelinmesini zorlaştırmaktadır (Ryfman, 2006: 29-31).

Kar amacı gütmeyen, tek bir ulusa ait olmayan, devletlerle ilişkisi bulunmayan, finansal açıdan devletlere bağımlı olmayan ve şiddeti benimsemeyen örgütlenmeler HDÖ olarak tanımlanabilirler. Bu şekilde yapılan tanımlarda kavram içerisine vakıflar, özel firmalar, çok uluslu şirketler, medya gibi kuruluşların dahil edilmesini bazı yazarlar eleştirmekte ve kavramın çöp kutusu gibi kullanıldığını ifade etmektedir (Başlar, 2005: 23-24). Bir diğer problem ise, hükümetlerin desteklemediği, hukuksal bir kimliğe sahip olması istenmeyen, uluslararası faaliyet gösteren terör örgütlerinin hükümet-dışı örgütlenme olamayacağı noktasında terör örgütleri ve uluslararası sivil toplum kuruluşları arasındaki farklılığın ne olduğudur. Bu konuya Naim Foreign Policy’de açıklık getirmeye çalışmıştır. Örgütlenmeleri inceleyen Naim, tek bir amacı paylaşan bireylerin bir araya gelerek gevşek bir ağ, iletişim ve taşıma ile küresel bir proje gerçekleştirebilecek örgütlenmeler yapısının olduğunu belirtmiştir. Ayrıca gerçekleştirmiş oldukları etkinlikleri idealist fikre bağlı olarak gerçekleştirirken, finansal durumları ise, birkaç büyük bağışçının sağladığı büyük bağışların yanında, birçok sempatizanın büyük bağışlarıyla karşılanmaktadır. Yazısında El Kaide, Uluslararası Af Örgütü ve Greenpeace’i karşılaştıran Naim, bu örgütlenmeler arasındaki farkı açıklarken; El-Kaide’den intihar teröristlerinin Batı uygarlığını devirmeye çalıştığı bir yapı olarak söz ederken, Uluslararası Af Örgütü ve Greenpeace’i daha iyi şeyler yapmak isteyen ve yapan örgütlenmeler olarak belirtmiştir (Naim, 2009). Bu durumda HDÖ’ler toplumu ileriye götürücü çalışmalar yaparken terör örgütleri toplumda yıkıcı etkiler yaratmaktadır.

Tanım noktasında yaşanan problemler sebebiyle devletler ilişki kurmak istedikleri örgütlenmeleri kendileri tanıma yoluna gitmektedirler. Bu çeşitlilik karşısında hükümet-dışı örgütlenme kavramının sınırlarını çizebilecek dört uluslararası belge bulunmaktadır. Bunlar; BM’nin 1996/31 sayılı Genel Kurul Kararı, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan 124 sayılı Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve 2003 yılında hazırlanan Temel İlkeler adlı belge ve Uluslararası Dernekler Birliği’nin kabul etmiş olduğu ilkelerdir (Başlar, 2005: 25).

Nowrot, bazı araştırmacıların devlet-dışı aktörlerin başlangıcını İkinci Dünya Savaşı sonrası kabul ettiğini ve bunu NGO’ların BM’de artan sayı ve faaliyetlerine bağladıklarını ifade etmiştir. Ancak Nowrot, devlet-dışı aktör olarak NGO’ların yeni fenomenler olmadığını da söylemektedir. Nowrot’a göre ilk ulus-ötesi ağlar Hıristiyan Kiliselerine dayanmaktadır ve o dönemlerden kalan Papalık ve Malta Egemenliğinin yasal varlıkları bu gün de devam etmektedir (Nowrot, 1999: 581-582). Başlar’a göre, bir kurumun hükümet-dışı kabul edilebilmesi için, teorik olarak ortada bir hükümetin olması gerekmektedir. Hükümet kavramı da devletin bir parçası olduğundan HDÖ’lerin başlangıcı olarak ulus-devletin ortaya çıktığı dönemi dikkate almak gerekir. Bu sebeple 1648 Vestfalya Antlaşması (Başlar, 2005: 45) dönemini dikkate almak önemli olmaktadır. Ayrıca 17. Yüzyılda vakıf ve dini cemaatler de HDÖ olarak değerlendirilmeye başlamıştır (Başlar, 2005: 46).

HDÖ’lerin dinsel ve felsefi kökenlerine bakıldığında bireysel ve toplumsal dayanışma birçok kültürde mevcuttur. Ancak 17. Yüzyıl sonrasında Avrupa ve Kuzey Amerika’da hayır işlerinin sekülerleşmeye başlaması ve devletler arasındaki çatışmayı düzene koyan uluslararası hukukun gelişmesi, 18. Ve 19 yüzyıllarda devletler arası ilişkileri düzenleyen kuralların geliştirilmesi ve insanlık kavramının kazanmış olduğu değerler HDÖ mantığını geliştirmiştir (Ryfman, 2006: 15-17). Batılı kaynaklar her ne kadar HDÖ’lerin Avrupa’da doğan ve misyoner karakter sergileyen örgütlenmeler olduğunu ifade etseler de, Osmanlı’daki dini vakıfların gelişimi dikkate alındığında HDÖ’leri belli bir kültür ile bütün görmek doğru değildir (Başlar, 2005:45).

Belli bir sorun etrafında toplanan bireylerin politika yapıcılarını etkilemek adına bir araya gelmesiyle oluşan örgütlenmeler 18. Yüzyıl sonunda kölelik ve köle ticaretine karşı ilk kez ulus-ötesi olmaya başlamışlardır (Nowrot, 1999: 582-583). Başlangıçta, kölelik ve köleliğin kaldırılması ABD’de iç sorun olsa da, bu konuya ilişkin yapılan eylemler ve örgütlenmeler uluslararası bir şekil almıştır. 1775’te ABD’de ve 1839’da İngiltere’de kurulan kölelik karşıtı derneklerin yapmış oldukları çalışmalar sonucu 1940 yılında konuyla ilgili uluslararası bir konferans düzenlenmiştir (Nowrot, 1999: 583). 19. Yüzyılda çeşitli organizasyonlar; barış hareketleri, uluslararası hukuk, işçi hareketleri ve serbest ticaret gibi alanlarda etkin olmaya başlamışlar ve amaçlarına destek sağlaması adına hükümetlerarası konferanslarda yer almışlardır (Nowrot, 1999: 584). Bu yüzyıl uluslararası hukukun şekillendirilmesi

adına uğraş verilen bir dönem olmuştur. 20. Yüzyıl başlarında, Brüksel’de 13 hükümet ve 132 dernek bir araya gelerek Uluslararası Dernekler Birliği’ni kurmuş ve bu sayede HDÖ’lerin uluslararası hukuki kişilik kazanmaları için önemli bir adım atılmıştır (Başlar, 2005: 50).

1850 ve 1920 yılları arası HDÖ’lerin gelişim gösterdikleri ve atılım yaptıkları yıllar olmuştur. 1920’li yılların sonunda başlayan ve 1930’lu yıllarda devam eden ekonomik ve siyasal nedenler ve sonrasında Soğuk Savaş’ın da etkisiyle 1960’lı yıllara kadar HDÖ’lerin faaliyetleri sınırlı kalmıştır (Başlar, 2005: 58). HDÖ’lerin bu günkü dinamik yapıları ise, 1970’li yıllardan sonra siyasi yumuşama döneminde oluşmaya başlamıştır. Böylece insan hakları ve çevre konularında yaşanan küresel sorunların çözümünü adına çok taraflı konferanslarla uluslararası görüşmelerin gerçekleştirilmesi mümkün olmuştur. Greenpeace ve Uluslararası Af Örgütü gibi çevre ve insan hakları konusunda uzmanlaşan küresel eylem gruplarının varlığı ise küresel bir kamuoyu desteğiyle baskı unsuru olarak karşımıza çıkmıştır (Başlar, 2005: 59-60).

Günümüzde anladığımız anlamdaki şeklini 20. Yüzyılda almış olsa da, HDÖ kavramının şekillenmeye başlaması çok eski zamanlara denk gelmektedir. 19. Yüzyıla ait bazı gelişmeler dikkate alındığında HDÖ’lerin oluşumuna ortam hazırladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Uluslararası sistemde ve devlet yapısında meydana gelen değişimler, toplumsal yapı ve ilişkiler temelinde siyasi, sosyal ve ekonomik değişimleri de zorunlu hale getirmiştir. Küreselleşme denilen olgunun etkisiyle dönüşüm geçiren “modern devlet” sivil toplum yapısını da etkileyerek sivil toplumun küreselleşmesini sağlamıştır.

2. HDÖ’ler ve Etkinlik Alanları

Küreselleşme ile dünyanın küçülmesi, ulaşım ve iletişim araçlarının yaygınlaşarak gelişimi sonucu birçok alanda etkinliğin arttığı bu süreçte, insanların yaşam tarzı, değerleri ve tercihlerinin mekânsal uzaklıktan kaynaklanan farklılıklarının kalkmasıyla toplumsal ve kültürel farklılıklar da ortadan kalkmıştır. Uluslararası sistemin değişen yapısı aynı zamanda devletin egemenlik alanlarını da yeniden düzenlemiştir (Bakan ve Tuncel, 2012: 54).

Uluslararası bilgi dolaşımının sağlandığı ve ekonomik, kültürel, siyasal anlamda bütünleşmenin yaşandığı küreselleşmiş dünyada, sermaye dolaşımı da evrenselleşerek ulus-devlet yapısında değişimler meydana getirmiş, sınırsız rekabet ve serbest dolaşım içerisinde dünya uluslararası sermayenin dolaştığı bir pazar şeklini almıştır. Bu süreç devletin temel aktör olarak yer aldığı uluslararası ilişkiler anlayışını da dönüştürerek farklı siyasal aktörlerin yer aldığı küresel ilişkiler çoğalmıştır. Sermayenin küresel bir şekil alması hem sömürgecilik sisteminin işleyişini değiştirmiş hem de teknolojinin gelişimiyle birlikte dünya evrensel bir köye dönüşmüştür (Şahin ve Öztürk, 2008: 6).

Değişen dünyada neo-liberal politikaların ve kapitalist tüketim ekonomisinin yaygınlaşması, doğal çevreyi korumak adına gelişmemiş ülkelerin gerekli düzenlemeleri dikkate almaması, uluslararası mal ve hizmetin adaletsiz dağılımı ve dünya üzerinde insan hakları ve demokrasi gibi değerlerin farklı gelişmişlik oranına sahip olmasının yaratmış olduğu sıkıntılar belli bölgelerde çatışma alanları oluşturmuştur. Belli bölgelerde çeşitli sebepler sonucu çatışmaların yaşanıyor olması sivil toplum anlayışında da değişiklikler yaratmıştır. Dünyanın küçülmesi, sınırların kalkması ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte sivil toplum da küresel bir şekil almıştır. Küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi ve ekolojik problemler, çevresel bilincin oluşmaması, az gelişmiş ülkelerde ekonomik ve sosyal refahın yokluğu, küresel sermayenin adaletsiz dağılımı, silahlanmanın devam etmesi, bölgesel çatışmalar ve güvenlik sorunları, bazı ülkelerdeki insan hakları ve demokrasi gibi değerlerin gelişmemesi küresel hükümet-dışı örgütlenmelerin sayısı ve etkinliğini arttırmıştır (Ateş, 2006: 31).

Küreselleşme ile neo-liberal politikaların uygulanmaya başlanması devleti yeniden yapılanmaya itmiştir. Devletin ekonomiyi koruyucu politikalarından vazgeçerek serbest piyasa ekonomisini tercih etmesi, eğitim ve sağlık gibi sosyal alanların kamu hizmetinin dışına çıkarılarak özelleştirilmesi ve sosyal politikalar üzerinden sağlanan bir takım hakların kaldırılmasıyla devleti küçültme yoluna

gitmiştir (Şahin ve Öztürk, 2008: 14). Tüm bu gelişmelerle birlikte sivil toplum da küreselleşerek hükümet-dışı örgütlenme yapılarının varlığı zorunlu hale gelmiştir.

1929 bunalımı ABD'den başlayıp Avrupa'yı etkisi altına alarak ekonomik ve toplumsal bir krize dönüşünce, devletler çözüm arayışlarına yönelmiştir. Bu süreçte bazı iktisatçılar özellikle Keynes devletin maliye politikaları uygulayarak ekonomiye müdahalesinin iktisadi problemleri çözebileceğini ifade etmiştir. Böylece refah devleti düşüncesine ağırlık verilmiştir. II. Dünya Savaşından sonra devletin ekonomiye müdahalesi ve devletleştirme çabaları ile piyasa ekonomisinin rekabetçi alanının yerini kamusal kesim almıştır (Alp, 2009: 267). 1950-70 yılları arasında dış ekonomik koşulların da uygunluğu ile ekonomik büyüme ve istihdam sağlanmıştır. Ancak 1970'lerin ortalarında oluşan stagflasyon kriziyle refah devleti uygulamalarının sonuç vermediği gerekçesiyle devletin ekonomideki müdahalesi azaltılarak liberal politikalara geri dönüşler başlamıştır (Alp, 2009: 268-269). Refah devletinin getirmiş olduğu etkileri azaltmak adına liberal düşünürler tarafından alternatif bir seçenek olarak ortaya çıkan hükümet-dışı örgütlenmeler sivil toplum odaklı bir alanı desteklemiştir. Modernleşme ile mümkün olan sivil toplum kurumsallaşmasıyla temsili demokrasilerde krizlerin ortaya çıkması ve halkın yönetime katılma isteği sonucu HDÖ'ler toplumsal yaşamda önemli konuma gelmişlerdir. Ayrıca modernite ile oluşan çatışmacı toplumsal yapı ve toplumda yer alan farklı çıkar gruplarının siyasal karar alma mekanizmaları üzerinde oluşturmuş olduğu baskılar HDÖ'lerin kurumsallaşmasını hızlandırarak liberal demokrasilerin vazgeçilmezi halini almışlardır (Alp, 2009: 272).

II. Dünya Savaşından sonra dünya politikasındaki ortak problemlere çözüm bulmak amacıyla kurulan çok sayıda örgütlenmenin artan sayılarıyla birlikte kapsam ve yoğunlukları da artış göstermekle beraber, başlarda çok etkin olduklarını söyleyemeyiz. HDÖ'ler BM'nin ilk kurulduğu yıllarda BM ile yakın ilişkide olmalarına rağmen, Soğuk Savaş bu ilişkiyi olumsuz etkilemiştir. Doğu Bloğu ile Üçüncü Dünya ülkeleri bu örgütlenmelere temkinli yaklaşımları HDÖ'lerin faaliyetlerini ve coğrafi alanlarını kısıtlamıştır. Soğuk Savaş'ın yumuşaması, küreselleşme ve 1970'lerden sonraki gelişmelerle HDÖ'ler uluslararası alanda önemli roller üstlenmişlerdir (Çalış ve Özlük, 2006: 13).

HDÖ'lerle ilgili uluslararası düzenlemeler dikkate alındığında bile, devletler ve örgütler çoğu zaman HDÖ'leri kendileri tanıma yoluna gitmektedir. Ayrıca tanımlamalarda dikkate alındığında ortak kriterlerin varlığı dikkat çekmektedir. Buradan hareketle HDÖ'lerin ortak özelliklerine bakacak olursak; devletlerin iç hukukuna tabi kurucu antlaşmalarla birey ya da gruplar tarafından kurulabilirler. Temel bir organizasyon kurumsal yapıları bulunmaktadır. Faaliyet ve politikaları kar amacı gütmemektedir. Ayrıca uluslararası iş birliği ve dünya barışını desteklerken amaç ve faaliyetleri uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun ve yasal olmalı ve devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi ihlal edilmemelidir. Birde bir örgütlenmenin HDÖ olabilmesi için en az birden farklı ülkede üyelik faaliyetlerini gerçekleştirmelidir (Çalış ve Özlük, 2006: 12-13).

HDÖ'lerin faaliyet alanlarına bakılacak olursa; ekonomik, kültürel, siyasal, sosyal ve çevresel alanlar genelinde olmak üzere, küresel sorunlar olarak kabul edilen; insan hakları, ayrımcılık, sağlık, eğitim, çocuk, engelliler, din ve vicdan özgürlüğü, savaş, göç, mülteciler, çevre ve yolsuzluk gibi konulara da rastlanmaktadır. HDÖ'ler bu faaliyet alanlarında sadece çalışmalar yapmakla kalmamakta aynı zamanda ulus devlet veya ulus üstü yapılara danışmanlık, raportörlük ve aracılık gibi destekler de sağlamaktadır (Tuncel, 2014: 42).

HDÖ'lerin gelişimleri daha çok temel insan haklarının güvence altında olduğu ülkelerde mümkün olmaktadır. Ayrıca yaşama, mülkiyet, örgütlenme düşüncesinin ifadesi, seyahat ve iletişim gibi hakların anayasa ile güvence altında olduğu ve özgür bir ortamın temin edildiği ülkeler HDÖ'lerin gelişim göstermesini sağlamaktadır. Bireyin temel hak ve özgürlüklerinin anayasal güvence altında olduğu, devletin yasama, yürütme ve yargı mekanizmalarının bağımsız olduğu ve sivil alanın mümkün olduğunca geniş olduğu ülkelerde (Tuncel, 2014: 44-45) HDÖ'lerin örgütlenmesi daha başarılıdır. Siyasal karar alma süreçlerinde sivil katılımın sağlanması ve demokrasi kültürünün özdeşleştirilmesi HDÖ'lerin ortaya çıkmasında önemli koşullardan olsa da, toplumsal hayatta sorumluluk sahibi ve inisiyatif alan bireylerin varlığı örgütlenmelerin faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli temellere sahiptir (Tuncel, 2014: 45).

20. yüzyılın son döneminde sivil toplumdaki örgütlenmeler demokratikleşme hareketleriyle birlikte daha etkili bir sisteme dönüşmüştür. Bireylerin sivil toplum kültürü sayesinde edindikleri katılım, uzlaşma ve hoşgörü gibi değerler ülkelerin yönetim yapılarına da yansımış ve demokrasinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Bir ülkede demokrasi kültürünün gelişimi aynı zamanda o ülkedeki siyasal kültürle de doğrudan ilişkili olmaktadır (Görün, 2006: 431). Bu durumda sivil toplum içerisinde yer alan örgütlenmeler demokrasi kültürünün gelişiminde siyasal kültürün izin verdiği ölçüde etkili olabilmekte ya da etkin olmaya çalışarak demokratik kültürü değiştirmektedir. Yani, HDÖ'lerin buldukları yerdeki sosyo-ekonomik koşullar örgütlenmelerin etkinliğini belirlemektedir.

Toplumun demokratikleşmesi adına atılan adımlar dikkate alındığında, atılan her bir adımın başarıya ulaşması, etkili olması ve beklenen sonucu vermesi toplumsal kesimlerin dahil edilmesiyle bağlantılı olmaktadır. Toplum tarafından benimsenen ve uygulama alanına dahil edilen demokratikleşme hareketlerinde HDÖ'ler önem kazanmaktadır. Sivil toplumun demokratikleşmeye katkısı sadece toplum içerisinde HDÖ'lerin çeşitliliğinin artmasıyla gerçekleşmez. Aynı zamanda HDÖ'ler bir araya gelerek çoğulculuğu sağlama, birliktelik oluşturma ve siyasal esneklik yaratma ile demokratik ilişkiler oluşturabilmektedir (Görün, 2006: 434).

Uluslararası politikanın önemli birer öznesi haline gelen HDÖ'ler geleneksel devlet anlayışındaki devlet merkezli bakış açılarındaki değişim gösterdiği bir süreçte uluslararası ölçekte rol ve etkinlik göstermeye başlamışlardır. HDÖ'ler yürütmüş oldukları ulus-ötesi faaliyetler sayesinde de uluslararası politikada etkin olmaya başlamışlardır. Siyasal, ideolojik, dinsel, ekonomik ve hukuksal konular etrafında faaliyetler yürüten örgütlenmelerin kimisi basit yapıdır. Çevre, sağlık, eğitim, kalkınma, bilim, ulaşım, iletişim, din, sanat ve ekonomi gibi çeşitli alanlarda faaliyet yürüten HDÖ'ler küresel sorunlar karşısında yeterli olma mücadelesi vermektedirler. Özellikle insan hakları, insani yardım, kalkınma, yoksulluğun azaltılması gibi küresel sorunlara küresel yaklaşımlarda bulunan HDÖ'ler güçlü iletişim ağlarıyla yürütmüş oldukları güçlü çalışmalarını sayesinde başarılı sonuçlar elde edebilmektedirler (Karagül, 2006: 486).

HDÖ'lerin uluslararası karar alma mekanizmalarını etkilemeye başlamasıyla birlikte uluslararası sorunların tespit edilmesi, yeni değer ve normların kabul edilmesi, yaygınlaşması, ulus-aşırı çatışma ve anlaşmazlıkların çözümü için adımların atılması ve küresel sorunlarda doğrudan harekete geçilmesi mümkün olmuştur. Ayrıca sadece küresel sorunların uluslararası gündeme taşınması mümkün olmamış, aynı zamanda ortak değerler sayesinde küresel kamu yararının gözetildiği politikaların uygulanması da sağlanmıştır. Devletin yetersiz kaldığı alanlarda önemli roller üstlenmeye çalışan HDÖ'ler gönüllülük temelli hareket etmekte ve küresel sorunlardaki insani krizlerle ilgili çeşitli platformlarda bir araya gelebilmektedir. Çeşitli sorunlar karşısında arabulucu ve müzakereci rolü üstlenen HDÖ'ler tarafları da çözüm konusunda bir araya getirebilmektedir (Karagül, 2006: 487).

3. Hükümet-Dışı Örgütlenmelere Yönelik Eleştiriler

Ekonomik, sosyal, kültürel ve daha birçok alanda toplumsal yaşamın düzenlenmesi için ulusal ve uluslararası çalışmalar yapan HDÖ'ler, gerçekleştirdikleri faaliyetler sayesinde uluslararası topluma çeşitli katkılar sağlamıştır. Bu katkılara bakılacak olursa; HDÖ'ler insani değerlere önem vererek bu değerlerin gelişmesini sağlamıştır. Uluslararası çevresel sorunlara dikkat çekerek devletleri bu konuda ortak çalışmalar yapmaları için teşvik etmiştir. Küresel barışa katkı sağlayan faaliyetlerde de bulunan HDÖ'ler, yoksullukla mücadele ederek gelişmekte olan ülkelere sorunların temel kaynaklarını belirlemiştir ve düzeltmek adına çalışmalar yapmıştır. Kültürel değerlerin korunmasının sağlanması ve kimliksel mücadeleden kaynaklanan sorunların çözümü konusunda da çalışmalar yapan HDÖ'ler, birçok ülkede demokrasinin gelişmesi ve suistimallerin önlenmesi adına hukuksal temelde adımlar atılmasını sağlamıştır.

HDÖ'ler faaliyetlerini gerçekleştirirken belli yöntemlerden faydalanırlar. Bu yöntemler arasında; uluslararası sorunları uluslararası kamuoyu gündemine getirerek geniş halk kitlelerini bilgilendirme ve hukuki düzenlemelere gidilmesi konusunda teşvikler yer almaktadır. Ülkelerin taraf oldukları uluslararası sözleşmelere uyumunu kontrol etme, belli gruplara yönelik doğrudan mal ve hizmet

götürme, bir konuda çatışma taraflarının uzlaşması için arabuluculuk yapma, çeşitli konularda araştırma yaparak uzmanlık hizmeti verme de HDÖ'lerin faydalandıkları hizmetler arasındadır (Bilman, 2001).

HDÖ'lerin gerçekleştirmiş oldukları etkinliklerle ilgili somut başarılarla bakılacak olursa; 1987 Ozon Tabakasına Zarar Veren Maddeler Hakkında Monreal Protokolü, 1997 Kara Mayınlarının Önlenmesine Dair Sözleşme, 1997 Kimyasal Silahlar Sözleşmesiyle kurulan daimi denetim mekanizması örnek verilebilir. Ayrıca kadın hakları ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması konusunda "Equality Now" öncülüğünde bütün ülkeler dönemsel denetime tabi tutulmuştur. Uluslararası Af Örgütü insan hakları ihlallerini izleyerek uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Bunun yanı sıra Mozambik'te 1992 yılında son bulan iç savaşta "Community of Sant'Egidio" isimli HDÖ uzlaşmayı tek başına sağlamıştır. Benzer şekilde Sudan, Sri Lanka ve Sierra Leone'de de HDÖ'ler çalışmalar yapmıştır. HDÖ'lerin yürüttükleri ve oluşturdukları kamuoyu baskısı sayesinde, Nike ve Nestle gibi büyük şirketler satış politikaları ve kötü iş koşullarını değiştirmek durumunda kalmışlardır. Ayrıca Monsanto şirketi de genetiği değiştirilmiş ürünlerin satış politikasını HDÖ'lerin baskıları sonucunda değiştirmiştir (Bilman, 2001). Tüm bu örnekler doğrultusunda HDÖ'lerin ekonomik, siyasal, sosyal ve daha birçok alanda etkin olduğu ve uluslararası sistemi olumlu anlamda etkilediği söylenebilir. Ancak HDÖ'lere yönelik olumsuz algıların varlığı da mevcuttur ve çeşitli konularda eleştiriler devam etmektedir.

Toplumları daha ileriye taşımak için çeşitli çalışmalar yapan hükümet-dışı örgütlenmeler, kimi kesimler tarafından bazı devletlerin amaçlarını gerçekleştirmesinde bir araç olarak düşünülerek çeşitli eleştirilere maruz kalmaktadır. Özellikle örgütlenmelerin meşruiyeti, temsil kabiliyeti, örgütsel ve yönetsel saydamlığı sorgulanmaktadır ve bu konulara yönelik eleştiriler devam etmektedir. HDK/HDÖ'lerin meşruiyetiyle ilgili olarak Fransız eski başbakanı sivil toplum örgütlerinin gücünü genel oйдan alması sebebi ile egemenliğinden gelen bir meşruiyet ve etkin kapasitenin olmayacağını ifade etmiştir. Farklı olarak Cordellier ise, toplum ya da insanlık çıkarına hareket ettiklerine inanma ya da demokrasi ve gelişmeye katkısı olduğuna emin olmanın bir meşruiyet sağlamak için yeterli olmayacağı görüşündedir (Ryffman, 2006: 124).

HDÖ'lerin ulus-devletleri zayıflatarak uluslararası sermayenin serbest dolaşımı önündeki engellerin kaldırılması amacıyla var olan yapılanmalar olduklarını ifade eden bazı düşünürler ise, merkez ülkelerin bu durumu kullandıkları iddiasındadır. Etnik karşıtlıkların belirginleşerek alt kültür kimliklerinin siyasallaşması, misyoner faaliyetlere karşı toplumsal tepkilerin azaltılması, dinsel özgürlükler kapsamında tarikat-cemaat yapılanmalarının toplumsal yaşamda yer almasının sağlanması ve eğitim-öğretim birliğinin dağılmasına sebep olacak adımlara izin verilmesi, vakıf, dernek, cemaat, siyasi parti, meslek örgütleri, sendikalar, medya kuruluşları gibi hükümet politikalarını ve kamuoyunu etkileyen sivil toplumdaki yapılanmalar ile illegal örgütleri devlet aleyhine de olsa asgari ortak paydada buluşturması, demokratik kitle örgütlerinin NGO'laştırılarak sivil itaatsizlikle kamu düzeni ve devlet otoritesini bozma girişimlerinde bulunması, sivil denetim ifadesi ile devlet kurumlarının denetlenerek gizli bilgilere ulaşılması, hükümet politikalarının baskı grupları aracılığı ile etkilemeler (Demirkaya ve Berzah, 2006: 63) HDÖ'lerin toplumsal yapıda gerçekleştirmiş olduğu işlevsel değişikliklere örnek verilebilir. Bu durumun genel olarak merkez ülkeler tarafından kullanılıyor olması da HDÖ'lere yönelik olumsuz eleştirilere sebep olmaktadır.

HDÖ'ler yaşanan siyasal, toplumsal, ekonomik dönüşümün sebebi olan küreselleşme projelerine destek sağladığı ve neo-liberalizmin araçları olarak görülmesi sebebiyle eleştirilere maruz kalmaktadır. Neo-liberal politikalar bilim, ulaşım ve iletişim teknolojilerinde ilerlemeler sağlamanın yanında; gelir adaletsizliği, yoksulluk, savaş, küresel terör gibi olumsuzlukların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Küresel, ekonomik, toplumsal, siyasal ve çevresel alanlardaki sorunların ardında neo-liberal politikaların yer alması küreselleşme karşıtı bir grup ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu politikalarla bağlantılı olarak kimi örgütlenmelerin uluslararası şirketler ve mali kuruluşlarla işbirliği içerisine girdiği gözükmektedir (Yıldız, 2008: 586-587). Bu da örgütlenmelerin ilişkide oldukları mali kuruluşların güdümünde politikalar izlemesini kaçınılmaz hale getirmenin yanında çeşitli mali kuruluşlarla yakın görüntüler çizen HDÖ'lerin olumsuz imaj sergilemelerine sebep olacaktır.

Ekonomik, toplumsal, siyasal ve sosyal alanlarda dönüşümün gerçekleşmesi noktasında önemli görevler üstlenen HDK/HDÖ'ler uluslararası sistemin etkili bir aktörü olmaktadır. HDK/HDÖ'lerle ilgili çeşitli hukuksal düzenlemeler yapılsa da, her devletin kabul ettiği ortak bir düzenlemenin bulunmaması, hükümet-dışılık kavramına rağmen bazı örgütlenmelerin devletler ile olan yakın ilişkileri dikkate alındığında meşruiyetleri ve temsil kabiliyetleri sorgulanmaktadır. Uluslararası sistemde uluslararası topluma fayda sağlamak adına çeşitli çalışmalar yürüten HDÖ'ler zaman zaman belli devletlerin sözcülük görevlerini üstlendikleri gerekçesiyle olumsuz eleştirilerle karşılaşmaktadır. HDÖ'lerin uluslararası sistemde güçlü bir aktör olarak karar alma mekanizmalarında oldukça etkili olduklarını ifade edebiliriz. Şeffaflık, bağlantısızlık ve kar amacı gütmeme gibi benimsemiş oldukları değerlere sadık kalmaları durumunda uluslararası toplumun faydası adına etkili işler yapan HDÖ'ler, suistimale açık örgütlenmeler olarak attıkları adımları dikkatli seçmelidirler.

4. Bir Hükümet-Dışı Örgütlenme Olarak Greenpeace Örneği

Greenpeace; hiçbir şirket, sanayi kuruluşu, siyasi parti ve devletten maddi destek ya da sponsorluk kabul etmeyen ve bireysel desteklerle eylemlerini gerçekleştiren uluslararası bir çevre kuruluşudur. Çevre suçlarına karşı şiddet içermeyen eylemlerde bulunan örgütlenme, yaratıcı ve doğrudan gerçekleştirdiği eylemleri ile çevre skandallarını ortaya çıkararak kamuoyu oluşturma yoluna gitmektedir. Greenpeace çalışmalarının bilimsel olduğunu ifade etmektedir ve bilimsel raporlarını İngiltere'deki Exeter Üniversitesi laboratuvarında işbirliği içerisinde olduğu bilim insanlarının araştırmaları ve kendi çalışmaları doğrultusunda hazırlamaktadır. Lobi çalışmaları sayesinde uluslararası antlaşmalar üzerinde etkin olan sayılı örgütlenmelerdendir. Nükleer atık ticareti, nükleer tehlike, tehlikeli atık ticareti, akıntı ağları, okyanuslar ve iklim değişikliği konusunda çeşitli faaliyetler yürüten ve 3 milyona yakın destekçisi bulunan Greenpeace; İngiltere'deki laboratuvarında bilimsel ölçümleri, araştırmaları ve incelemeleri ile kampanyalarını destekleyen örgütlenmenin temel hedefi çevresel yıkımı durdurmak ve dünyayı tehdit eden çevresel problemlere çözüm üretmektir (<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/faq/>).

Greenpeace'in kuruluş sürecine bakılacak olursa; 1967 yılında ABD'nin nükleer silah programına karşı olan Jim Bohlen ve Irwing Stowe, ülkelerinin Vietnam savaşına katılması sonucu Kanada'ya göç etmişlerdir ve orada çevreci bir kuruluş olan Sierra Club'ın Vancouver şubesini kurmuşlardır. 1969 yılında ABD'nin yeraltı nükleer tesisleriyle ilgili bir olayı protesto etmek isteyen şube merkezden onay alamayınca bu duruma tepki olarak ekibin bir bölümü örgütten ayrılmışlardır. 1970 yılında Don't Make a Wave isimli kuruluşu kuran ekip, 1971 tarihinde ABD'nin nükleer denemelerine karşı vermiş oldukları mücadele sonrasında isimlerini ekolojik endişelerini ve nükleersiz bir yaşam isteklerini yansıtmaya adına Greenpeace (Yeşil Barış) olarak değiştirmişlerdir. Ancak 1970'li yılların ortalarında Greenpeace isimli örgütlerin çoğalması sonrasında, 1979 yılında bu örgütler Vancouver'da merkezileştirilerek Greenpeace International adı altında toplanmıştır (Akbal ve Çalı, 2008: 404-405).

Tüm dünyada işlenen çevresel suçlarla ilgili faaliyetler yürüten Greenpeace; barışçıl doğrudan eylemler, uluslararası antlaşmalara gözlemci olarak katılma, yetkililerle görüşme, lobi faaliyeti, çevresel konularda çalışmalar yapıp onları raporlama, basın toplantıları düzenleme ve kamuoyuna sunma gibi etkinliklerle çalışmalarını yürütmektedir (<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/faq/>). Şiddete karşı pasif direnişle karşılık veren Greenpeace kendisine yapılan müdahalelere karşılık vermemektedir. Eylemleri kampanyalarının içerisinde anlam kazanmakta olup, şiddetsiz doğrudan eylemleri gerçekleştirebilmektedir (Çalı ve Akbal, 2008: 405). Ancak örgüt şiddetsiz eylemlerine rağmen şiddet mağduru olmuştur. Rainbow Warrior isimli örgüt gemisi 1985 yılında Fransa'nın nükleer denemelerini protesto etmek adına yola çıkmadan önce Yeni Zelanda'nın Auckland limanında Fransız gizli servisi tarafından batırılmış ve bu olay sonucunda Greenpeace fotoğrafçısı Fernando Pereira hayatını kaybetmiştir. Yeni Zelanda polisinin araştırmaları ve kamuoyu baskısıyla da Fransız ajanları uluslararası mahkemede suçlu bulunmuşlardır (<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/ships/rainbow-warrior/rainbow-warrior-2/>).

Çevre korunması konusunda bilimin büyük bir önem taşıdığını ifade eden Greenpeace, aynı zamanda çevresel sorunların anlaşılmasının bilimsel çalışmalarla mümkün olabileceğini söylemektedir. İklim

değişikliği, zararlı kimyasal atıklar, deniz canlılarının karşılaştığı tehditler bilimsel çalışmalar sonucu ortaya çıkmaktadır. Greenpeace çevresel sorunlara bilimsel temelde yaklaştığını ve bu temelde çalışmalar gerçekleştirdiğini ifade ederken, bilimin genetiği değiştirilmiş organizmalar ve nükleer enerji gibi çevreyi tehdit eden unsurları meşrulaştırmak için kullanıldığını da belirtmiştir. Yapmış oldukları bilimsel çalışmalarda çevreye zararı olan ürünlere karşı çıkarken alternatiflerini sunan Greenpeace, bilimsel bilgi ve yayımlarının detaylarını paylaşmaktadır (<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/bilimsel-calismalarimiz/>).

Her türlü biyo-çeşitliliğin korunması, okyanusların, su kaynaklarının, havanın ve toprağın kirliliğinin engellenmesi, küresel silahsızlanmanın ve barışın sağlanması, şiddetsizliğe destek vermek gibi konularda çalışan Greenpeace, eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmektedir. Bireysel sorumluluğu olan bireysel eylemlerinde şiddetsiz kaldıklarını ifade etmektedir. Bireysel destekler ve kurum bağışları dışında herhangi bir gelir kaynağı olmayan örgütlenme tüm politik ve ticari menfaatlerden uzak kalarak sağlamış oldukları bağımsızlıkla gereken değişim gücüne sahip olabilmektedir (<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/corevalues/>).

Greenpeace'in gerçekleştirmiş olduğu kampanyalar, başarılar ve yöntemlere baktığımızda çevresel aktivizm konusunda başarılı örnekler gerçekleştirmiştir. Lobi faaliyetleri, mahkemelerin yasal sürecinde etkin olma, kendini zincirleme, oturma eylemi, bilgilendirme çalışmaları, fotoğraf sergisi, pankart ve afiş açma gibi eylemlerle (Çalı ve Akbal, 2008: 406) kamuoyu oluşturma yoluna gitmektedir. Greenpeace'in dünya üzerinde gerçekleştirmiş olduğu eylemlere bakıldığında özellikle büyük şirketlerin çevresel politikalarının değiştirilmesi konusunda etkili adımlar attığı söylenebilir. Bu örnekler bakılacak olursa; Nijerya'daki Ogoni halkı petrol şirketi Shell'i petrol sızıntıları, asit yağmurları, gaz yakılması, arazi kullanımı ve atık yönetimi konusunda çevresel sorumsuzluk yaptığı gerekçesiyle suçlamıştır. Bölgedeki petrol sondajına karşı yapılan protestolar sonucu Ogoni lideri Saro Wiwa'nın Nijerya yönetimi tarafından tutuklanıp yargılanması ve idam edilmesinde Shell'in etkisinin olduğunun düşünülmüş ve petrol şirketi eleştirilmiştir. Hem Ogoni bölgesinde yaşanan gelişmeler hem de Atlantik Okyanusu'ndaki Brent Spar petrol depolama alanında yaşanan atık haberlerine Greenpeace'in medya aracılığıyla dikkat çekmesi sonucu Shell fazlaca tepki almıştır. Bu süreçten sonra Shell büyük ölçekli kaynağa sahip çevre programlarına yönelmiş ve Anti-Kyoto Global İklim Koalisyonundan ayrılmıştır (Özel, 2015: 84).

2014 yılında Greenpeace gönüllüleri Pekin'den Meksiko'ya kadar İngiliz giyim mağazası Burberry'e karşı sosyal medya üzerinde yürüttüğü iki haftalık kampanyasındaki protesto gösterilerinde milyonlarca insana ulaşmıştır. Burberry bu kampanya sonucunda ürünlerinden ve üretim sürecinden 2020 yılına kadar zararlı maddeleri çıkaracağına söz vermiştir. 2012 yılında Zara markası da Greenpeace'in küresel Detox kampanyası sayesinde oluşan kamuoyu baskısı karşısında ürünlerinden kimyasal maddeleri çıkaracağını taahhüt etmiştir. 2011'de başlayan Detox kampanyasında Çin'de nehirlere kimyasal atıkların bırakıldığını ortaya çıkaran Greenpeace'e milyonlarca destek gelmesi sonucu H&M, Adidas, Nike ve Puma giyim ürünlerinde kimyasal maddelerin kullanımını durduracağını açıklamıştır (<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/history/basarilar/>).

Uzun yıllar süren baskı ve müzakereler sonucunda BM, 2001 yılında Kalıcı Organik Kirleticilere son verilmesi antlaşmasını imzalamıştır. Lobi faaliyetleri, bilimsel araştırmalar ve şiddet içermeyen eylemler sonucunda, Rusya'nın Kyoto Protokolünü imzalamasını sağlayan Greenpeace ve diğer çevre örgütlenmeleri sayesinde küresel iklim değişikliğinin engellenmesi üzerine ilk anlaşma geçerliliğini kazanmıştır. Nükleer enerji endüstrisinin etkin lobi faaliyetlerine rağmen, İspanya Hükümeti temiz, yenilenebilir enerjilere aşamalı olarak geçileceğini ve çalışmakta olan 8 nükleer santralin kapatılacağını duyurmuştur. Greenpeace ve yerel eylemcilerin dört yıllık protesto, mahkeme ve işgal gibi çeşitli eylemleri sonucunda Yeni Zelanda hükümeti planlanan kömür santrali projesini iptal etmiştir. Greenpeace'in Fransa'nın Rusya'ya nükleer atık sevkiyatını ortaya çıkarmaya ve önlemeye yönelik 25 yıllık çalışmaları Rusya'nın bu sevkiyattan vazgeçmesiyle son bulmuştur. Çin Hükümeti genetiği değiştirilmiş pirinç ticaretini, örgütlenmelerin 7 senelik çabası sonrasında, durdurma kararını açıklamıştır (<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/history/basarilar/>). Bu ve bunun gibi birçok eylem ve kampanya sonrasında çevresel bozulmalara karşı oluşturduğu kamuoyu baskısı ve lobi

faaliyetleriyle birlikte, çok uluslu şirketlerin ve hükümetlerin çevresel politikalarını değiştirmesinde etkili olan Greenpeace için önemli çevresel aktivist örgütlenmelerin başında geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Her HDÖ gibi Greenpeace de belli konularda eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu eleştirilerden birisi; Greenpeace'in doğru bilimsel temelden yoksun olduğu konusundadır. Bazı kesimler için Greenpeace insan algılarını manipüle ederek bilimsel olmayan kampanyalar yürütmektedir. Bu tartışmalar özellikle GDO'lu ürünlerin kullanımı konusunda yaşanmaktadır. 2000 yılında Altın Pirinç (Golden Rice) kullanımı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Greenpeace GDO'lu olan Altın Pirinç'in kullanımının sağlıksız olduğunu iddia etmektedir. Ancak bir kesim bilim adamı bu ürünün A vitamini açısından oldukça zengin ve güvenli olduğunu ifade etmiş ve sürdürülebilir bir alternatif olarak değerlendirmiştir (Mayer, 2005: 726-727). Tüm bu iddialara karşı GDO'nun sağlıksız olduğu konusunda kampanyalar yürütmeye devam eden Greenpeace'e yönelik olarak bilimsel temelden yoksun olduğu konusunda eleştiriler sürdürülmektedir.

Çevresel aktivizm konusunda başarılı örnekler sergileyen Greenpeace; iklim değişikliği, biyo-çeşitliliğin korunması, su kaynaklarının tahribatının engellenmesi, nükleer enerji kullanımının engellenmesi, kimyasal atıklarla çevrenin kirlenmesi ve daha birçok küresel çevre sorunlarına karşı kampanyalar düzenlemekte ve bilimsel raporları ile çözümler üretmeye çalışmaktadır. Güçlü iletişim ve bilgi ağı sayesinde gerçekleştirdiği kampanyalarda devletlerin çevresel konularda karar almalarını sağlama konusunda başarılı sonuçlar almıştır. Ayrıca yaratmış olduğu güçlü kamuoyu baskısı sayesinde çok uluslu şirketlerin çevresel politikalarında da değişiklik yapmalarını sağlamıştır. Tüm bu örnekler doğrultusunda Greenpeace'in çevre konusunda çalışmalar yapan önemli bir aktör olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

Uluslararası sistemde etkili bir aktör olan HDÖ'ler her ne kadar günümüz dünyasına ait bir kavram olarak düşünülse de, varlıkları çok eski çağlara dayanmaktadır. Sivil toplum kavramının tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişim ve bu değişim süresince sivil alanda oluşmaya başlayan örgütlenme yapıları küreselleşme, neo-liberal politikalar ve korumacı devlet anlayışının terkedilmesiyle birlikte yeni uluslararası sisteme uyum sağlamıştır. Küçülen dünyanın büyüyen problemleri karşısında bireylerin oluşturduğu sivil toplumda yer alan örgütlü yapılar uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmışlardır. İnsan hakları, eğitim, sağlık, göç ve çeşitli problemler karşısında HDÖ'ler çeşitli uluslararası faaliyetleri sayesinde ulus-ötesi davranmaya başlamışlardır. Küreselleşen dünya sorunları karşısında uluslararası sivil toplumun çağrılarına da kayıtsız kalamayan hükümetler ve uluslararası örgütler çözüm arayışlarına HDÖ'leri de dahil etmişlerdir. Çevresel sorunların, çatışma bölgelerinin ve yoksulluğun dünya barışını tehdit etmesi ve karşılıklı bağımlılığın artması hükümetleri ortak karar alma noktasında bir anlamda mecbur bırakmıştır. Üstlendikleri rol ve etkinlikler konusunda belli kurallar çerçevesinde hareket eden HDÖ'ler karar alma mekanizmaları üzerinde etkin olarak uluslararası sistemde bir aktör olmayı başarabilmektedir.

Kavramsal noktadaki problemler dikkate alındığında; uzlaşılmış bir tanımın ve hukuksal olarak herkesin ortak olduğu bir düzenleme olmamasına rağmen, HDÖ'ler belli ortak özelliklere sahip olarak belli düzenlemeler çerçevesinde çalışmalarını sürdürmektedir. Uluslararası toplumu daha iyi bir yer haline getirmek için çalışmalar yapmaya devam eden HDÖ'ler kimi zaman olumsuz eleştirilere de maruz kalmaktadırlar. Belli örgütlenme yapılarının farklı hükümetlerle ya da şirketlerle işbirliği içerisinde olduğu ve onları temsil ediyormuş algısı bu eleştirilerin temel sorununu oluşturmaktadır.

Greenpeace örneğine bakılacak olursa; çevresel aktivizm konusunda önemli çalışmalar yapan örgütlenme başarılı kamuoyu baskısı oluşturabilmesi sayesinde birçok hükümet ve şirketin çevresel konulardaki politikalarını değiştirebilmiştir. Ayrıca siyasal baskı mekanizmalarının kararlarını etkileyebilmesi uluslararası sistemde aktörlerinin çeşitlendiğinin de bir göstergesidir. Yapmış oldukları faaliyetleri kurumsal yapısı içerisinde belli politikalar ve şeffaflık içerisinde yürütmeye çalışan örgütlenme çoğu zaman olumsuz eleştirilerin hedefi olmaya devam etmektedir.

Yeni uluslararası sistemin etkili birer aktörü olan HDÖ'ler çeşitli tanımsal ve ifadesel farklılıklara rağmen, rol ve etkinliklerini başarılı şekillerde sürdürmeye devam etmektedirler. Ayrıca birçok insani konuda çalışmalar gerçekleştiren bu örgütlenmeler sonuca ulaşmış başarılı adımlar atmış ve atmaya devam etmektedir. Ancak buldukları konuları gereğince hükümetler ve şirketlerle olan ilişkilerine dikkat etmeli, şeffaflık ve hesapverilebilirlik ilkelerinden vazgeçmemelidirler. Aksi takdirde yanlış algılanmaya müsait konuları sebebiyle hükümetlerin ya da şirketlerin politikalarını meşrulaştıran aracı kurumlar olarak tepki alabilmektedirler. Toplumların sivilleşmesi ve demokrasi kavramının gelişmesini sağlayıcı görevler de üstlenen HDÖ'ler kimi zaman devletlerin yetersiz kaldığı noktalarda eksiklikleri tamamlayıcı rolü de üstlenmektedir. Bu durum da eleştirilere sebep olsa da, HDÖ'lerin genel varlık sebebinin toplumları ileriye taşıyıcı olduğu noktası göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Başlar, Kemal (2005), *Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar Vestfalya Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.

Pazarcı, Hüseyin (2011), *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitapevi.

Ryfman, Philippe (2006), *Sivil Toplum Kuruluşları*, (çev.) İsmail Yerguz, İstanbul, İletişim Yayıncılık.

Makaleler

Akbal, İsmail ve Hüseyin Çalı (2008), “Çevreci Sivil Toplum Örgütlerinde Sivil İtaatsizlik Uygulamaları ve Greenpeace Türkiye Örneği”, (der.) Ali Akdemir et al., *V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Barış*, Çanakkale, Aynalı Gazetecilik ve Matbaacılık, 399-408.

Alp, Salih (2009), “Refah Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör”, *Maliye Dergisi*, Sayı 156, 265-279.

Ateş, Davut (2006), “Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu?”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Sayı 7, 25-38.

Bakan, Selahaddin ve Gökhan Tuncel (2012), “Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi”, *Birey ve Toplum*, Cilt 2, Sayı 3, 51-65.

Çalış, Şaban ve Erdem Özlük (2006), “Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları: İhmal Edilmiş Bir Gerçeklik”, (der.) Ali Akdemir et al., *III. Uluslararası STK'lar Kongresi STK-Özel Sektör-Devlet Etkileşimi*, Çanakkale, Pozitif Matbaacılık, 9-19.

Demirkaya, Harun ve Meral Çakır Berzah (2006), “Stratejik Yönetim ve Manipülasyon Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları”, (der.) Ali Akdemir et al., *III. Uluslararası STK'lar Kongresi STK-Özel Sektör-Devlet Etkileşimi*, Çanakkale Pozitif Matbaacılık, 59-66.

Doğan, Erhan ve Semra Cerit Mazlum (2006), “Türkiye'nin Dış Politikası: Yeni Sorunlar ve Yeni Aktörler”, (der.) Semra Cerit Mazlum ve Erhan Doğan, *Sivil Toplum ve Dış Politika Yeni Sorunlar Yeni Aktörler*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 11-22.

Görün, Mustafa (2006), “Demokratik Siyasal Kültürün Gelişiminde Sivil Toplumun Rolü”, (der.) Ali Akdemir et al., *III. Uluslararası STK'lar Kongresi STK-Özel Sektör-Devlet Etkileşimi*, Çanakkale, Pozitif Matbaacılık, 431-439.

- Karagül, Soner (2006), “Küresel Bir Aktör Olarak Sivil Toplum Kuruluşları: Uluslararası Politikadaki Rol ve Etkinlikleri”, (der.) Ali Akdemir et al., *III. Uluslararası STK’lar Kongresi STK-Özel Sektör-Devlet Etkileşimi*, Çanakkale, Pozitif Matbaacılık, 486-491.
- Nowrot, Karsten (1999), "Legal Consequences of Globalization: The Status of Non-Governmental Organizations Under International Law," *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Sayı 6, Cilt 2, 579-645.
- Özel, Aybike Pelenk (2015), “Çevresel Aktivizm, Halkla İlişkiler ve Yeşil Aklama Üzerine Kuramsal Bir Bakış”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt 8, Sayı 4, 73-89.
- Şahin, Levent ve Mustafa Öztürk (2008), “Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye’deki Durumu”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 56, 3-29.
- Varlık, Ali Bilgin (2011), “Hükümet Dışı Kuruluşları Anlamak”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2, 53-100.
- Tuncel, Gökhan (2014), “Ulus Devletin Dönüşümünde Hükümet Dışı Örgütlerin Etkisi”, *Ankara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 28, Sayı 2, 39-54.
- Yıldız, Özkan (2008), “21. Yüzyılda Sivil Toplum Örgütleri: Demokratikleşmenin mi, Neo-Liberalizmin mi Araçları?”, (der.) Ali Akdemir et al., *V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Barış*, Çanakkale, Aynalı Gazetecilik ve Matbaacılık, 585-588.

İnternet Kaynakları

- Bilman, Levent (2001), “Hükümet-dışı Kuruluşların (NGO) Dünya Ekonomik ve Sosyal Gelişimindeki Rollerini”, Dışişleri Bakanlığı Yayınları Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı 2, http://www.mfa.gov.tr/hukümetdisi-kuruluslarin_ngo_-dunya-ekonomik-ve-sosyal-gelisimindeki-rolleri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2016).
- <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/faq/> (Erişim Tarihi: 20.10.2016).
- <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/ships/rainbow-warrior/rainbow-warrior-2/> (Erişim Tarihi: 20.10.2016).
- <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/bilimsel-calismalarimiz/> (Erişim Tarihi: 20.10.2016).
- <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/corevalues/> (Erişim Tarihi: 20.10.2016).
- <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/history/basarilar/> (Erişim Tarihi: 20.10.2016).
- <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/ships/rainbow-warrior/rainbow-warrior-2/> (Erişim Tarihi: 20.10.2016).
- http://www.un.org/esa/coordination/ngo/pdf/INF_List.pdf, 2016 (Erişim Tarihi: 10.10.2016).
- Mayer, Jorge E. (2005), “The Golden Rice Controversy: Useless Science or Unfounded Criticism?” *Oxford Journals*, Cilt 55, Sayı 9, 726-727. <http://bioscience.oxfordjournals.org/content/55/9/726.full> (Erişim Tarihi: 3.10.2016).
- Naim, Moises (2009), “Al Qaeda, the NGO”, 16 Kasım, <http://foreignpolicy.com/2009/11/16/al-qaeda-the-ngo/> (Erişim Tarihi: 06.10.2016).